

Újfent a permi–magyar érintkezések lehetőségének kérdéséről¹

Fejes László²

Nyelvtudományi Kutatóközpont

Sándor Csúcs has recently committed himself to the possibility of Permian–Hungarian language contacts again: he sees the main proof of that possibility in typological parallels. In this paper, I argue that there are no signs of such contacts to speak of. Some recent research efforts, containing far more parameters than Csúcs takes into consideration, show that Hungarian and the Permian languages do not stand particularly close to one another among Uralic languages on the one hand, and that the distances found between languages highly depend on the parameters chosen, on the other. The etymologies of the three Hungarian words that Csúcs claims are certainly of Permian origin are not particularly convincing: albeit not necessarily wrong, they can by no means be said to be incontrovertible. The voicing processes that he claims were parallel in Hungarian and Permian cannot have taken place before the disintegration of Proto-Permian even on the basis of Csúcs' earlier studies. The typological parallels he established are often not parallels at all, and in other cases it can be excluded that the relevant developments took place at the presumed time of the contacts. Even if we cannot exclude contacts as the source of certain typological similarities, no case can be considered to constitute compelling evidence.

Keywords: Permian languages, Hungarian, typology, language contact, historical linguistics, etymology

Kulcsszavak: permi nyelvek, magyar, tipológia, nyelvi érintkezés, nyelvtörténet, etimológia

1. Bevezetés

Nemrégiben Csúcs Sándor egy cikke kapcsán (Csúcs 2007) foglalkoztam a permi–magyar nyelvi érintkezések kérdésével (Fejes 2020). Csúcs szerint sem a feltételezett jövevénytörzs, sem a korábban az érintkezés

¹ A cikk megszületését az *NKFI 139271 A paradigmászerkezet szerepe a magyar fonológiában és alaktanban nyelvtipológiai szempontból* pályázat tette lehetővé.

² ORCID id: 0000-0002-2756-5189

jelének tekintett hasonló változások (denazalizáció, a zöngés explozívák megjelenése) nem utalnak hosszan tartó, intenzív kapcsolatra, ellenben a tipológiai párhuzamok igen. Cikkemben rámutattam, hogy a tipológiai hasonlóságok száma nem olyan magas, mint Csúcs sugallja; továbbá a meglevő hasonlóságok sem utalnak feltétlenül kapcsolatokra, és több esetben a hatás ki is zárható.

Nagyjából cikkem megjelenésével egy időben Csúcs Sándor visszatért a kérdésre egy, a *Párhuzamos történetek* nevű interdiszciplináris östörténetiként meghatározott konferencián, ahol felvetéseimre nyilván nem reagálhatott. Időközben azonban (2022 januárjában) megjelent az előadáson alapuló cikk is (Csúcs 2021), melyben nemhogy kritikámra nem válaszolt, de még lábjegyzetben sem utalt arra, hogy időközben megjelentek a felfogásával szöges ellentétben álló vélemények. Mi több, míg korábbi cikkében (Csúcs 2007: 86–87) megemlíti, hogy Itkonen és Rédei sem értett egyet az (intenzív) permi–magyar kapcsolatok lehetőségével, újabb cikkében erre szinte semmilyen utalást sem találunk. Csak két helyen említi, hogy Rédei nem értett egyet az általa bemutatottakkal: egy helyen jelzi, hogy a denazalizálódás módját, illetve egy helyen, hogy az infinitivus toldalékának eredetét másképp ítélik meg (Csúcs 2021: 43, 45). Bár abból, hogy „Rédei szerint [...] a magyar nyelv alaktanában nincsenek permies vonások” (Csúcs 2021: 45) sejthető, hogy Rédei néhány más paraméter értékelésében sem értene egyet, az nem derül ki, hogy a permi–magyar kapcsolatokat (néhány lexikális átvételtől eltekintve) ki-zárta.

Az alábbiakban a kérdéskörrel kapcsolatban különböző részkérdésekre térek ki. A **2.** pontban ismét, ezúttal a legfrissebb szakirodalomra támaszkodva amellet érvelek, hogy a nyelvek hasonlósága vagy különbözősége erősen függ a figyelembe vett paraméterektől, így objektív képet nyerni gyakorlatilag lehetetlen. A **3.** pontban a Csúcs által (szinte) biztosan permi eredetűnek mondott jövevényszavakat vizsgálom meg, és amellet érvelek, hogy ezek permi eredete messze nem olyan biztos, mint ahogyan Csúcs állítja. A **4.** pontban azokat a zöngésedési folyamatokat vizsgálom meg, melyek Csúcs szerint a permiben és a magyarban esetleg közös innovációnak tekinthetők, és amellet érvelek, hogy kizárt, hogy ezek a permi nyelvek felbomlása előtt mentek volna végbe. Az **5.** pontban Csúcs megújult paraméteres vizsgálatát tekintem át, és megállapítom, hogy csak öt olyan paraméter van, amely esetleg magyarázható lenne permi kapcsolattal – de ezek másképp is értelmezhetők.

2. A tipológiai paraméterek és a nyelvek egymás közötti viszonyai

A korábbi cikkben említettem, hogy a tipológiai paraméterek alapján való hasonlítóztatás erősen szubjektív. Egyfelől az egyes értékek megállapítása is gyakran önkényes döntéseket igényel, másfelől a gyakorlat is azt mutatja, hogy egymástól független, kétségtelenül objektivitásra törekvő felmérések is egészen különböző nyelveket mutathatnak hasonlóknak vagy egymástól távolinak.

Ez utóbbit azóta újabb munka (Norvik et al. 2022) erősítette meg. Az itt bemutatott, 32–214 tipológiai paraméter alapján készült ábrák szerint (Norvik et al. 2022: 20) ha az összes, vagy ha a kifejezetten az uráli nyelvekre bevezetett paramétereket nézzük, a magyar az ábra középpontjában áll, azaz egy teljesen átlagos uráli nyelv. Hozzá legközelebb a számi, illetve egyes szamojéd nyelvek állnak, valamivel távolabb a permi, a mari és az obi-ugor nyelvek, még távolabb a finnségiek, de még inkább a mordvin nyelvek. Ezzel szemben, ha csak az általánosabb, nem kifejezetten az uráli nyelvekre bevezetett paramétereket nézzük, akkor a magyar meglehetősen periferikus, de legközelebb a permi nyelvekhez áll. Erdemes figyelembe venni a mordvin nyelvek helyzetét: ezek itt még jobban kilógnak a képből, mint az urálira szabott paramétereknél, de legközelebb még mindig a magyarhoz és a permihez vannak. Ha kizárólag az uráli fonológiai paramétereket nézzük, a magyar a számihoz, a mordvinhoz és a vepszéhez kerül a legközelebb; az uráli morfológiai paraméterek alapján a finnségi nyelvek között, az obi-ugoroktól távol foglal helyet; az uráli szintaktikai paraméterek alapján viszont az obi-ugor nyelvek körében, és a finnségiektől távol. Az általános morfológiai és lexikológiai paraméterek alapján a magyar félúton van a finnségi és az összetől nagyon távol álló mordvin nyelvek között, míg az általános szintaktikai paraméterek alapján a permi és a szamojéd nyelvek állnak hozzá legközelebb. A szerzők is azt emelik ki, hogy a magyar szintaxisát tekintve az obi-ugor, illetve tágabban a szamojéd nyelvekkel alkot egy halmazt; a többi nyelvcsoport közül a számmal való fonológiai és morfológiai hasonlóságokat hangsúlyozzák (Norvik et al. 2022: 31–32). A magyarra és a permi nyelvekre összpontosítva azt állapíthatjuk meg az ábrák (Norvik et al. 2022: 20) alapján, hogy hol egészen közel, hol nagyon távol áll a permi nyelvtől, és összességében nem mondható, hogy szembeötlően közel állnának egymáshoz.

3. A magyar nyelv állítólagos biztos permi jövevényszavairól

Már Csúcs (2007: 98) is azt állítja, hogy van három „biztos vagy nagyon valószínű” permi jövevényszó a magyarban: az *ezüst*, a *kenyér* és a *küszöb*. Ezt az állítását Csúcs újabb cikkében is megismétli (2020: 42), nem jelzi azonban, hogy ez a három etimológia is nagyon problematikus. Az *ezüst* esetében két erősen konkuráló etimológia is akad.³ Viredaz (2017: 36–41) az oszét *æzvist* szót görögből vett alán átvétellel magyarázza. Eszerint a görög *ἀσβέστιος* /'az.ves.tos/ 'olthatatlan (> oldthatatlan, elpusztíthatatlan); mészkö' került be az alánba, és ment át jelentős, bár nem feloldhatatlan jelentésbeli változáson. A magyar (és a permi)⁴ szó iráni magyarázata kultúrtörténetileg sokkal valószínűbb, mint a permi → magyar → oszét irány, és a magyar tövégi *t*-re is megnyugtatóbb magyarázatot ad. A permi szó belső keletkezésű magyarázata meggyőzőbbnek tűnik, mint az oszét szó görög magyarázata; legalábbis a feltételezhető utótag egyértelműen összefüggésbe hozható az uráli alapnyelvre 'valamilyen fém' jelentésben rekonstruált szóval, és ezt más, hasonló végződésű fémnevek ('ón') is alátámasztják (vö. Lakó 1967–1981: 169–170). Honti (2017: 81–94) viszont, részben a hasonló felépítésű manysi és más permi lexémák alapján egészen a finnugor korig vezeti vissza a szót, és az oszét szót a *t*-re hivatkozva egyértelműen magyar, és nem permi eredetűnek mondja. (A magyarban a *t*-t inetimologikusnak tartja: a hivatkozott párhuzamok ugyan alátámaszthatják ezt a magyarázatot, de nem bizonyítják – ráadásul homályban marad az is, hogy mikor jelenhetett meg ez a *t*.) De ha a permi szó belső eredeztetése helyes is, az sem zárja ki, hogy a magyar szó alán eredetű legyen (a két etimon hasonlósága pedig csak véletlen eredménye). Az *ezüst* és társainak eredete tehát távolról sem mondható egyértelműen tisztázottnak, és a permi eredeztetés még csak a legvalószínűbb magyarázatnak sem.

A *kenyér* szó állítólagos forrása viszont a permiből sem magyarázható belső keletkezéssel, ráadásul a magyaréhoz hasonló alakban és jelentés-

³ Köszönöm Simon Zsoltnak, hogy e cikkre felhívta a figyelmemet.

⁴ Mint cikkem egyik bírálója megjegyzi, a permi szó iráni eredetét valószínűsíti más fémnevek egyértelmű iráni eredete, pl. PP **andan* 'acél' (vö. Csúcs 2005: 320). Számomra ennél még meggyőzőbb párhuzamnak tűnik a PP **zarüi* 'arany' iráni eredete (vö. Csúcs 2005: 399). Ez kétségtelenül erős érv amellest, hogy a PP **azves* 'ezüst' iráni eredetét – Csúccsal (2005: 321) ellentétben – legalább lehetőségként számon tartjuk.

ben (*keñjr* 'dara, kása') csak az udmurtból adatható.⁵ Egyáltalán nem kizárt, hogy a permi és a magyar szavak egy harmadik, meghatározatlan nyelvből származnak.

A *küszöb* inkább a 'szél, határ' jelentésnek felel meg, míg permi megfelelői 'köz(ép)', azaz hogy lényegében ellentétes jelentésűek (periféria vs. centrum). A két jelentés összekapcsolása csak az udmurt *es-kusjip* 'küszöb (ajtó-köz)' adatra épül, a *kusjip* önállóan hasonló jelentésben – tudtommal – nem adatolt. Az összetétel kora aligha állapítható meg, ráadásul az *es* 'ajtó' elemnek a magyarban nincs nyoma, így a hatás erősen kétséges.

A három magyar szó permi eredeztetése hangtanilag sem problémátlan. A legegyszerűbb esetnek a *kenyér* tűnik: ennek proto-permi megfelelője **keñer* vagy **keñjr* (Csúcs 2005: 342). Azt várnánk, hogy a **η* eltűnik (vokalizálódik, hiátustöltő váltja fel stb.) vagy *g*-ként folytatódik – de nem zárható ki teljesen, hogy elől képzett magánhangzók között korán palatalizálódott. Mivel a PP **e* előzménye Csúcs (2005: 63) szerint leggyakrabban *ä*, *e* vagy *i*, és a magyar alak ezek bármelyikéből magyarázható, az átvétel (ha arról van szó) egészen korai és egészen kései is lehet.

Az *ezüst* esete már problémásabb. Csúcs (2005: 321) PP **üz-veś* alakot rekonstruál, amely nem magyarázza a magyar tővégi *t*-t. Az ellentmondás könnyen feloldható, hiszen ha az utótag az uráli **waśke* folytatója, akkor a proto-permi egy korábbi szakaszában még meglehetett a **k* folytatója, és ez akár még a proto-permiben, akár a magyarban *t*-vé válhatott. Honti (2017: 90–92) felvetését elfogadva akár inetimologikus *t*-nek is magyarázhatjuk. Ugyanakkor a szó vokalizmusa sem problémátlan. Csúcs (2005: 63) szerint az **ä* a proto-permi legritkább magánhangzója. Csúcs (2005: 67–68) már a magánhangzó meglétét is bizonytalanul mondja, ugyanakkor példái között nem szerepel az **üz-veś* 'ezüst', ami egy hetedik példát jelentene az **ä* meglétére. Mindenesetre akár **a*-t, akár *e*-t rekonstruálnánk *ä* helyett, a magyar szó esetében egyik sem jelentene áthidalhatatlan problémát (az előbbi esetben a hangrendi kiegyenlítődéssel magyarázhatnánk a fejlődést).

⁵ Csúcs (2005: 342) ugyan összekapcsolja egy '(zöldség)ágyás' jelentésű komi szóval, de az végképp érthetetlen, hogy e kettő alapján hogyan állapítja meg a permi alapnyelvi 'dara, kása' jelentést. Lytkin – Guljajev (1999: 141) ugyan ezen adatok alapján '(növényi eredetű) étel' jelentést rekonstruál.

Vokalizmus szempontjából jóval problémásabb a *küszöb* állítólagos forrása, melyet Csúcs (2005: 350) PP **kɔs*(*íp*) alakban rekonstruál. Ez természetesen hangrendi okokból nem lehet forrása a magyar alaknak. Az ellentmondás annyival feloldható, hogy a PP **ɔ* előzménye leggyakrabban **e* (Csúcs 2005: 63), és ebben az esetben is a finn-permi **keske* alakra megy vissza a tő. Ez azonban azt feltételezi, hogy az átvétel még az őspermire jellemző nagy magánhangzórendszerbeli átrendeződés végbemenetele előtt történt,⁶ de már azután, hogy a tőben a *k*-t felváltotta a *p* (legyen szó akár hangváltozásról, akár a *k* lekopásáról és egy *-p* képzőelem megjelenéséről). E két változás sorrendjéről semmit nem tudunk. Ráadásul a magyar nyelvtörténetre inkább a hangsúlyos magánhangzók nyílása, semmint záródása a jellemző, így az sem tipikus, hogy egy közeplős nyelvállású **e*-ből *ü* fejlődjön.

Látható, hogy különböző okokból, de még e három legbiztosabb etimon sem nevezhető biztosnak, de még nagyon valószínűnek sem.

4. Az állítólagos párhuzamos zöngésletlenedési folyamatokról

Csúcs (2007: 93, 2020: 44)⁷ szerint csak három olyan szó van, amelynél „mindkét nyelvben” (ti. a permiben és a magyarban) zöngésedik a szókezdet: a *bog*, a *bonyolódik* és a *dagad*, illetve megfelelőik. Csakhogy az UEW (816) szerint a *bog*-nak csak a komi megfelelője (*bugil'* 'szem(golyó), dudor, bimbó, rügy') kezdődik zöngés mássalhangzóval, az udmurt (*pog* 'csomó, rög') nem.⁸ A *bonyolódik* esetében az UEW (813) nem is tart számon komi megfelelőt. Csúcs (2005: 322) számol ugyan (bizonytalan) *b*- kezdetű komi megfelelővel, de Lytkin – Guljajev (1999: 221–222) *p*- kezdetű szavakat is ide sorol. Hasonló a helyzet a *dagad* megfelelőinél: már az UEW (1064) is csak komi megfelelőket ismer, de a permjékben a szó *t*- kezdetű: ennek alapján maga Csúcs (2005: 330) is *t*- kezdetű proto-permi alakot rekonstruál. Magyarul: ezekben az esetek-

⁶ Ennek idejéről nehéz nyilatkozni. Csúcs (2005: 17) szerint a permi korszak valamikor i. e. 2000–1500-tól az i. sz. 9–10. századig tartott, tehát kb. 2500–3000 éven át. Arról nem szól, hogy ezen belül az egyes változások mikor mehettek végbe, és nincs is sok támpontunk ennek megállapítására.

⁷ Ezeken a helyeken, és több helyen másutt is, Csúcs (2007) és Csúcs (2020) szövege jelentős szó szerinti egyezést mutat anélkül, hogy erre az újabb szöveg bármilyen módon utalna.

⁸ Igaz, Csúcs (2005: 322, 369) a két szót nem kapcsolja össze, de hasonló alakú és ugyanolyan jelentésű finnugor töre vezeti vissza őket.

ben feltehetően igen későn, a permi alapnyelv felbomlása (Csúcs 2005: 17 szerint a 9–10. század), sőt, a főbb komi nyelvjárások elkülönülése után mehetett végbe a zöngésülés, azaz ha volt is permi–magyar érintkezés, azoknak ehhez semmi közük.

Ennek kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy ha az *-NC-* kapcsolatokban a permiben és a magyarban hasonlóan ment is végbe a zöngésülés és a denalizáció, ez még semmiképpen nem bizonyít érintkezést. Egyrészt a folyamat végbemenetele nem igényel külső hatást, másrészt ha ilyen változások külső hatásra végbe is mehetnek, ehhez nagyon szoros kapcsolatot kell feltételeznünk – aminek viszont sokkal egyértelműbb jeleit is meg kellene találnunk (különös tekintettel a jövevényszórétegre).

5. Csúcs újabb paraméteres vizsgálata

Új írásában Csúcs a korábbiakhoz hasonlóan főképp a tipológiai egyezések meglétére alapozza a permi–magyar érintkezések gyanúját, de megközelítése számos szempontból eltér a korábbiaktól. Egyrészt a paraméterek száma öröndetesen megnövekedett: míg Csúcs (2007) mindössze húsz paraméterrel számol, Csúcs (2020) negyvennel. Másrészt viszont míg Csúcs (2007) nyolc nyelvet/nyelvcsoportot vet össze, addig Csúcs (2020) mindössze hármat: a proto-permit, a magyart és az obi-ugort. A nyelvek számának csökkentése mindenképpen visszalépés, hiszen az új paraméterek alapvetően változtathatják meg az összképet: kiderülhetne például, hogy a magyar a számi vagy a mordvin nyelvekkel mutat sok egyezést, és ez befolyásolhatná a permi–magyar egyezések jelentőségét. Az adatok összevethetőségét nehezíti, hogy míg Csúcs (2007) azt számolja, hogy az egyes nyelvek/nyelvcsoportok között hány paraméter azonos, addig Csúcs (2020) azt, hogy a magyar és a permi, illetve az obi-ugor között hány olyan paraméter azonos, amelyik a másik nyelvvel nem. Csúcs számításai szerint 12 paraméterben egyezik a három csoport, 15-ben a magyar és a permi, 12-ben pedig a magyar és az obi-ugor.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy az összevetés aszimmetrikus. A magyart a mai magyar irodalmi nyelv képviseli (ezt jól mutatja a 9. paraméter, ugyanis a magyar nyelvjárásokban bőven vannak diftongusok, így ha ezeket is figyelembe vennénk, a táblázatba $+ -$ értéknek kellene kerülnie). A permi nyelvek esetében a proto-permiről van szó, az obi-ugor nyelveket viszont nem a proto-obi-ugor, hanem a mai obi-ugor nyelvjárások összessége képviseli. Hogy ez milyen káoszt okozhat, jól mutatja a 10., a magánhangzó-harmónia megmaradását vizsgáló paramé-

ter. Ez az egyetlen paraméter, ahol mindhárom nyelvcsoporthoz más értéket kap: a magyarban van magánhangzó-harmónia (+), a proto-permiben már nem volt (–), a mai (esetleg 19. sz. végi) obi-ugor nyelvjárásokban viszont van, ahol van, van, ahol nincs (+–). Ha azonban a proto-obi-ugort vennénk figyelembe, amikor a magánhangzó-harmónia még megvolt, a magyar és az obi-ugor egyezést mutatna (+). (Az már csak hab a tortán, hogy a mai periferiális udmurt nyelvjárásoknak köszönhetően a mai permi nyelveknél viszont akár +– is lehetne az érték, ha csak a magánhangzó-harmónia létét vizsgáljuk.)

Mint azt korábban jeleztem (Fejes 2020: 78–79), az egyezések önmaukban nem utalnak kapcsolatra, különösen, ha azok alapnyelvi örökségnek köszönhetőek – de a hasonló innovációk sem feltétlenül érintkezés eredményei, éppúgy fakadhatnak párhuzamos, egymástól független fejlődésből. Csúcs (2020: 46) ugyan fontosnak érzi hangsúlyozni, hogy a „permi–magyar egyezések nagy része innováció”,⁹ de ez önmagában kevés. Érintkezés eredményének csak olyan innovációkat tekinthetünk, melyek az érintkezés feltételezése nélkül nem, vagy legalábbis nehezen magyarázhatók. Ugyanakkor számos esetben Csúcs nagyon bizonytalan feltételezésekre alapoz. Csúcs (2020: 44–45) szerint „permi hatásra zöngésülhetett” a magyar egyes szám második személyű *-d* személyrag. Ugyanakkor abban Csúcs (2005: 200) is bizonytalan, hogy a permi birtokos személyragokban ez a zöngésülés egyáltalán végbement-e a proto-permi korra (megjegyzem, a komi-permjákban ma (is?) *-t* van), az igeragozásban pedig annak ellenére rekonstruál *-d*-t (Csúcs 2005: 266–267), hogy a komiban egyes számban *-n* van – a komi-permjákban pedig többször is *-t(e)*. Hasonlóképpen az infinitívus hasonló képzői kapcsán is azt írja, hogy „nem lehet kizárni azt a lehetőséget, hogy közös innovációról van szó” – ugyanakkor arra sem utal semmi, hogy tényleg az lenne. Az összetett szintetikus igealakok kapcsán azt írja, hogy „Honti meggyőzően cáfolja a szerkezet török eredetét, de egyáltalán nem foglalkozik a magyar és a permi szerkezetek viszonyával”. Valójában Honti (2013) éppen arra hivatkozva állítja, hogy az összetett igealakok nem feltétlenül idegen hatásra alakultak ki, hogy az uráli alapnyelvben megvoltak azok a participiumok, amelyekből összetett igeidők kialakulhat-

⁹ Ezt én nem látom igazoltnak, számításaim szerint a permi–magyar egyezések kb. fele tekinthető innovációnak, de a szám attól is függ, hogy mit tekintünk innovációnak vagy mit fogadunk el egyáltalán egyezésnek.

tak;¹⁰ illetve hogy az ilyen összetett igeidők az uráli nyelvek között széles körben elterjedtek – ugyanakkor ő sem zárja ki (pláne nem cáfolja), hogy külső minták is befolyásolhatták ezek fejlődését. Márpedig mutatis mutandis ez az érvelés a permi és a magyar szerkezetek viszonyára is alkalmazható: mivel ezek a szerkezet típusok az uráli nyelvek széles körében elterjedtek, egyáltalán nem szükségszerű, hogy a magyar minták permi hatásra jelenjenek meg. Az már érdekesebb lehet, hogy más vélemények szerint a magyar összetett igeidők csak a kései ómagyarban alakultak ki (E. Abaffy 1991: 109–110).

A létige + gerundium szerkezet kapcsán Csúcs (2021: 45) azt írja: „Én a permi nyelvekben is találtam hasonló szerkezetet (VT *busj gjremjn (val)* ,a mező fel van (volt) szántva’). Az természetesen vitatható, hogy az egyes igeveket hova soroljuk, de korábban maga Csúcs (1990: 56) is melléknévi igenévnek tartotta ezt a szerkezetet, határozói igenévvé való átminősítésére jó okot nem látok (tudniillik igazi adverbialis használata nincs).

Érdekesebb felvetés a létige paradigmájának kérdése. A finnugor alapnyelvre két létigét szokás rekonstruálni, egy *w- (UEW 1160) és egy *l- (UEW 470) kezdetűt. Az obi-ugor és a mordvin nyelvekben csak az előbbi maradt meg, de a finnségi létige paradigmájából is szinte teljesen kiszorultak az l-es alakok. Ezzel szemben a számiban csak az utóbbi van meg. A mariban, a permi nyelvekben és a magyarban viszont mindkettő megmaradt, és a létige paradigmájában szuppletív alakokként jelennek meg. Különösen a permi és a magyar esetében feltűnő, hogy hasonló időben és módban ugyanaz a tő jelenik meg, még akkor is, ha magára az időre és módra utaló elemek eredetüket és formájukat tekintve is különböznek. E tények alapján azonban leginkább azt feltételezhetjük, hogy a két tő már az alapnyelvben valamiféle kiegészítő viszonyban állt egymással, és míg más nyelvekben valamiféle kiegyenlítődés ment végbe valamelyik tő javára, addig a magyar és a permi (illetve kisebb mértékben a mari) megőrizte az eredeti megoszlást.

Csúcs párhuzamnak találja, hogy a permiben egy korábbi adessivusból, a magyarban pedig (dativuson keresztül!) egy korábbi allativusból alakult ki genitivusrag. Mint azt korábban (Fejes 2020: 84–85) a külső-belső helyragokra vonatkozó paraméterrel kapcsolatban jeleztem, arra

¹⁰ Az olvasóban joggal merülhet fel a kérdés, hogy vannak-e egyáltalán olyan nyelvek, amelyekben nincsenek participiumok. A válasz, hogy vannak: Shagal (2019: 259–241) kb. 240 olyan nyelvet sorol fel, amelyekben nincsenek.

nem találunk belső bizonyítékot, hogy a permiben a mai genitívusrag valaha helyragként funkcionált. Az mindenesetre biztos, hogy ha így is volt, a proto-permi korszakra már genitívusraggá vált, míg a magyar genitívusragnak (ha egyáltalán annak tekinthető, vö. Fejes 2020: 83–84) már a raggá válása is csak az ómagyar korban ment végbe. A két folyamat között bármiféle párhuzam feltételezése abszurd.

Végül Csúcs (2021: 46) is arra jut, hogy mindössze öt olyan paraméter van, ahol nem zárna ki a közös permi–magyar innováció lehetőségét. Ez a szóbeljei denazalizáció, a *-d* személyrag zöngésülése, az infinitívus toldalékának kialakulása, az összetett igealakok használatának kialakulása és a létige paradigmájában megfigyelhető hasonlóságok. Még ha el is fogadnánk, hogy ezek legalább a lehetőség szintjén valamiféle permi–magyar kapcsolatokra utalnak, érthetetlen, mi szükség van a többi, a kapcsolatok bizonyításához semmit nem adó paraméterre, illetve azok számolgatására a permi–magyar kapcsolatok megléte melletti érvelésben – hacsak nem az, hogy az olvasóban (természetesen minden racionális alapot nélkülözve) azt a benyomást keltse, hogy azok is a kapcsolatok megléte mellett szólnak.

6. Összegzés

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Csúcs (2021) sem a permi–magyar kapcsolatok nyelvészeti bizonyíthatóságával kapcsolatban felmerült kétségeket nem cáfolta, sem újabb, meggyőző érveket nem tudott hozni. Homályban marad, mi alapján állítja, hogy az érintkezések ideje „talán Kr. e. 1500–1000 és a Kr. születése közötti” időszakra tehető (Csúcs 2021: 47). Sem az nem világos, hogy jut erre a következtetésre, sem utólagosan nem igazolja, hogy a szerinte a permi–magyar érintkezéstről tanúskodó egyezések kialakulhattak ebben az időszakban. Végképp érthetetlen, mire alapozza, hogy az érintkezésekben az exogám házassági szokások is szerepet játszottak. (Sőt, már az is, mire alapozza, hogy ebben a korszakban exogámia jellemezte a magyar és/vagy permi társadalmat.)

Korábbi cikkemet (Fejes 2020: 93) azzal zártam, hogy mivel a permi–magyar nyelvi érintkezéseknek egyelőre minden igyekezet ellenére sem

sikerült komoly nyomát megtalálni, a feltételezést el kell vetni.¹¹ Természetesen ezzel a véleménnyel szakmai alapon lehet vitatkozni.

Szakmán kívüliek számára a nyelvtudomány egy-egy kérdéssel kapcsolatos álláspontját csak úgy lehet hitelesen bemutatni, ha az eltérő nézőpontokat, illetve az azokat alátámasztó érveket is bemutatjuk. Még ez esetben is félő, hogy a szakmán kívüliek ezeket nem tudják megfelelően mérlegelni, így téves végkövetkeztetéseket vonnak le. Éppen ezért célszerű világosan elkülöníteni a bizonyítottnak vagy igen valószínűnek tekinthető tényeket a bizonytalan találgatásoktól. Kapcsolatokat sejtetni ott, ahol azokat legfeljebb teljességgel kizárni nem tudjuk, megtevésszi a kívülállókat és félreviheti az interdiszciplináris kutatásokat.

Irodalom

- E. Abaffy Erzsébet (1991), Az igemód- és igeidő-rendszer. In: Benkő Loránd (főszerk.), *A magyar nyelv történeti nyelvtana I. A korai ómagyar kor és előzményei*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Csúcs Sándor (1990), *Chrestomathia Votiacica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Csúcs Sándor (2005), *Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Csúcs Sándor (2007), Permi–magyar nyelvtörténeti párhuzamok. *Nyelvtudományi Közlemények* 104: 86–123.
- Csúcs Sándor (2021), A másodlagos permi–magyar érintkezések kérdése. In: Klima László – Türk Attila (szerk.), *Párhuzamos történetek. Interdiszciplináris őstörténeti konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Régészettudományi Intézet – Martin Opitz Kiadó – Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Kutatócsoport, Budapest. 41–49.
- Fejes László (2020), Utalhatnak-e a permi–magyar tipológiai párhuzamok areális kapcsolatokra? *Nyelvtudományi Közlemények* 116: 71–95.
- Honti László (2013), Idegen minták tükrözői-e a magyar és más uráli összetett tempusok? In: Honti László, *Magyar nyelvtörténeti tanulmányok*. L'Harmattan, Budapest, 319–332.

¹¹ Ez nem azt jelenti, hogy nem lehettek permi–magyar érintkezések, csak azt, hogy ezek vagy nem voltak intenzívek, vagy azok a nyelvjáráások, amelyeket ezek erősen érintettek, már nem játszottak komoly szerepet a mai nyelvek kialakulásában – illetve a hatások a további nyelvtörténeti változások következtében eltűntek.

- Honti László (2017), *A magyar és a nyugati ótörök szókészleti kapcsolatairól*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Lakó György (főszerk.) (1967–1981), *A magyar szókészlet finnugor elemei*. I. A–Gy (1967), II. H–M (1971), III. N–Zs (1978), IV. Szómutató (1981). A szómutatót összeállította A. Jászó Anna, szerk. K. Sal Éva. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lytkin, V. I. – Guljajev, Je. Sz. [Лыткин, В. И. – Гуляев, Е. С.] (1999), *Краткий этимологический словарь коми языка*. Коми книжное издательство, Сыктывкар.
- Norvik, Miina – Jing, Yingqi – Dunn, Michael – Forkel, Robert – Honkola, Terhi – Klumpp, Gerson – Kowalik, Richard – Metslang, Helle – Pajusalu, Karl – Piha, Minerva – Saar, Eva – Saarinen, Sirkka – Vesakoski, Outi (2022), *Uralic typology in the light of a new comprehensive dataset*. *Journal of Uralic Linguistics* 1/1: 4–42. <https://doi.org/10.1075/jul.00002.nor>
- Rédei Károly (1964), *Vannak-e az előmagyar–permi érintkezésnek nyelvi nyomai?* *Nyelvtudományi Közlemények* 66: 253–261.
- Shagal, Ksenia (2019), *Participles. A typological study*. De Gruyter, Berlin – Boston.
- Viredaz, Rémy (2017), *Trois étymologies ossètes: rasyg, æzvist, ærx°y*. *Studia Iranica* 46: 31–48.
- Zsilinszky Éva (2005), *Megjegyzések a magyar igerendszer 17. századi történetéhez*. *Nyelvtudományi Közlemények* 102: 265–274.